

Pethő József: Alakzat és jelentés. Az alakzatok stílus- és jelentésképző szerepe a szövegben. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 129.) Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2011, 199 lap

Pethő József főiskolai tanár, a Nyíregyházi Főiskola oktatója ebben a kötetében azokat a kutatási eredményeket összegezi, amelyeket az utóbbi években az alakzatok vizsgálata terén elért. A könyvnek több fejezete már megjelent különféle nyelvészeti folyóiratokban. Ezeket a tanulmányokat, mint az előszóból megtudhatjuk (10), most egységesítette, és új részekkel egészítette ki.

A szerző több mint tíz éve aktív tagja az ELTE Stíluskutató csoportjának, amely korábban Szathmári István, jelenleg Tolcsvai Nagy Gábor és Tátrai Szilárd irányításával végzi stilisztikai kutatásait. E csoport érdeklődése az 1990-es évek végén fordult a retorikai-stilisztikai alakzatok vizsgálatára felé. Ez a témakör a hazai kutatásban eddig egy kissé háttérbe szorult, ennél fogva a kutatócsoport munkájának hézagpótló jelentősége van. A kutatás egy szakasza az *Alakzatlexikon* (Budapest, 2008, Tinta Könyvkiadó, főszerk. Szathmári István) megjelenésével lezárult, de a csoport tagjai, mint Pethő József könyve is bizonyítja, tovább foglalkoznak ezzel a kérdéskörrel.

Pethő József kutatásai eleinte a halmazalakzatra, Krúdy Gyula egyik alapvető stílusműveire irányultak. Ebben a témában írta és védte meg PhD-értekezését, amelyet rövidesen könyv alakban is kiadott: *A halmazalakzata. A halmaz fogalmának, típusainak és funkcióinak vizsgálata (Krúdy Gyula Szindbád ifjúsága című kötete alapján)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004 (ismertette többek között Kemény Gábor: *Nyr.* 2005: 250–4). A nyíregyházi születésű és ma is a városban élő kutató érdeklődése ezután sem szűnt meg a Nyírség nagy írójának munkássága iránt. Ennek a figyelemnek újabb gyümölcse a *Krúdy-tanulmányok* című kötet (Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2005; ismertette Cs. Jónás Erzsébet: *Nyr.* 2007: 258–61), továbbá a 2003. októberi nyíregyházi Krúdy-konferenciának általa szerkesztett kötete (*Stílus és jelentés. Tanulmányok Krúdy stílusáról*). Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2004; társszerkesztő: Jenei Teréz) és a Krúdy nyírségi tárgyú írásaiból összeállított gyűjtemény (Krúdy Gyula: *Összinté nyíregyházi kalauz*. Krúdy Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2008). Ezekon kívül az utóbbi években Pethő József két jelentéstani tankönyvet, egy a stíluselmélet módszereibe bevezető főiskolai tankönyvet és négy, a középiskolai magyarnyelv-oktatást segítő segédkönyvet publikált. Munkatársa volt természetesen az *Alakzatlexikon*nak (öt szócikk szerzőjeként), valamint a *Retorikai lexikon*nak (23 szócikkkel). A főiskola honlapja szerint 2012 februárjáig 64 tanulmányt és 27 könyvismertetést tett közzé.

Pethő József, ahogyan ezt új könyvének előszavában és fűlőszövegében is kiemeli, a funkcionális kognitív stilisztika módszereivel vizsgálja az alakzatokat. Ezzel módszertanilag hidat ver a nagy hagyományú funkcionális stilisztika és a kognitív stilisztika között, szerencsésen egyesítve az előbbinek esztétikai érzékenységét az utóbbinak elméleti igényességével.

A most ismertető kötet az előszó után három fő részből és egy rövid összegzésből áll. Az I. rész (13–56) elméleti alapvetést, általános áttekintést nyújt az alakzat fogalmáról. Ezt a stílus és a szöveg viszonyát tárgyaló fejtegetéssel alapozza meg. Ebből okvetlenül idéznem kell a stílus mi-
benlétének kognitív nyelvészeti keretben történő, lényegében Tolcsvai Nagy Gábor megállapításain alapuló meghatározását: „a stílus a szövegértelmennek a nyelvi megformáltságból eredő összetevője, amely a szöveg megértés, -interpretáció szempontjából attributív módon jön létre, azaz a stílus hatása, a stílus által létrehozott értelem-összetevő nem eleve adott, többnyire nem is fogalmi jellegű, hanem a befogadói attribúcióval (azaz tulajdonítással) alakul ki az interakcióban. A stílus így a nyelvi horizontok összjátékában jön létre a mindenkori nyelvi interakció során, amelynek a szöveg csak egyik, igaz[.] megvalósító összetevője, a többi pedig pragmatikai tényező” (17). Ez a stílusmeghatározás jelentőségében bízást mérhető ahhoz a definícióhoz, amelyet Péter Mihály adott a stílus fogalmáról (Jegyzetek a funkcionális nyelvhasználatról. Általános Nyelvészeti Tanulmányok XII., 1978: 223).

A következő fejezet a figura-alap viszonyról szól. Így fordítja a szerző a kognitív stilisztika *foregrounding* műszavát. Talán meg lehetett volna próbálkozni az *előtérbe kerülés* vagy a *kiemelkedés* szóval is (a fogalomtárban ezt találjuk: *előtérbe helyezés*, 181).

Az alakzatok vizsgálatának tudománytörténeti áttekintését a klasszikus és a modern retorika eredményeinek bemutatásával kezdi, többek között a deviációelmélettel (eltéréselemélettel). Ezután a funkcionális-pragmatikai megközelítéseket vázolja. Itt is visszatér, a leírhatóság kapcsán, a „foregrounding” kérdése. A stílus hatásának három fajtáját különbözteti meg, ezekre Barbara Sandig nyomán egy-egy jó példát ad. A továbbiakban a struktúra és a jelentés viszonyát tárja fel az alakzatok létrejöttében. Nézete szerint „inkább **újfajta jelentésképzésről** (konceptualizációról) és **formai** megoldásról beszélhetnénk” (42–3; a szerző kiemelései). A vita lényege: Kocsány Piroska és Szikszainé Nagy Irma az alakzatok struktúra voltát helyezi előtérbe, míg könyvünk szerzője a kognitív oldalt, a jelentésképzést hangsúlyozza. A két felfogás közötti különbség a strukturalista, illetve a funkcionális kognitív szemlélet különbözőségéből ered. Persze azzal, hogy Pethő József is elismeri az „újfajta formai megoldások” jelentőségét az alakzatok megkülönböztetésében, végeredményben áthidaló megoldást ajánl a két megközelítési mód között.

Az I. rész 4. fejezete az alakzat és a nyelvi kép viszonyával foglalkozik. Quintilianus, mint ismeretes, különbséget tett a figurák (alakzatok) és a trópusok (szóképek) között (Quintilianus, Marcus Fabius: *Szónoklattan*. Szerk. Adamik Tamás, Pozsony, 2008, Kalligram, 547–62). Ez a szembeállítás azonban több ponton is vitatható, például a 14 trópusfajta közül legalább három (az onomatopoeia, a hyperbaton és az ironia) mai felfogásunk szerint aligha tekinthető szóképeknek. Részben ennek is tulajdonítható, hogy a neoretorikai irányzat több képviselője eltekint ettől a megkülönböztetéstől: Gérard Genette a *figure* (figura) gyűjtőfogalmat használja, és ebbe beleérti a hagyományos trópusokat, a metaforát, metonímiát stb. (l. *Figures* című tanulmánykötet-sorozatát 1966-tól); a *Rhétorique générale* a *metabolé* vagy *metabola* kategóriájában foglalja össze a különféle alakzatokat és nyelvi képeket. A magyar stilisztikában hosszú időn keresztül fennmaradt a trópusok és figurák quintilianusi megkülönböztetése, de az *Alakzatlexikon* megalkotói úgy döntöttek, hogy a metaforát és társait is felveszik lexikonuk címszavai közé. Ez gyakorlati szempontból csak üdvözölhető, hiszen ezáltal a kötet gazdagodott például Kocsány Piroskának a metaforáról, a metonímiáról és a szinekdochéről szóló tartalmas szócikkeivel, elméleti szempontból azonban nem dönti el a vitát. Szerintem közös csak annyi van a tulajdonképpeni alakzatok (ismétlés, halmazás, felkiáltás, szónoki kérdés stb.) és a nyelvi képek (szóképek, hasonlat, komplex és továbbcsőtött képek) között, hogy mindkettő a hatásos(abb) nyelvi kifejezés eszköze, de a köztük levő különbség nagyobb, mint ez a funkcionális azonosság: a tulajdonképpeni alakzatok **elsősorban** szintaktikai, a nyelvi képek **elsősorban** szemantikai jelenségek. Határesetek is vannak, például a hypallagé (l. Pethő könyvében a 43–4. oldalon), helyesebben ennalagé, de ennek is inkább csak az a válfaja, amelyben az a szó is jelen van, amelyre a jelző valójában vonatkozik, például „koromzöld nyugalmú *alkony*” (Kőbányai János). Ha ez a tulajdonképpeni jelzett szó nincs kitéve, mert valójában az elbeszélővel, illetve a közlési helyzettel azonos, például „melankolikus kocsiút” (Krúdy), akkor ez a *melankolikus* már inkább metaforikus jelző, vagyis tisztán nyelvi kép, nem pedig alakzat. Pethő József ebben a kényes kérdésben azt a rugalmas és gyakorlatias megoldást választja, hogy a nyelvi képet is alakzatnak minősíti ugyan, de különbséget tesz a tulajdonképpeni alakzatok és a nyelvi képek között. Ez utóbbiakat az alakzatok sajátos fajtájának tekinti, és könyvének egy külön részében, a III.-ban tárgyalja.

Az 5. fejezet az alakzatoknak a különféle szövegtípusokban játszott szerepét mutatja be, ebben a sorrendben: szónoklat, szépirodalom, sajtó, reklám, tudomány, hétköznapi társalgás (az utóbbit a könyv *diskurzus*nak nevezi, ez azonban a szónak mai tudományos nyelvi értelme és használatá miatt egy kissé zavaró). Mind a hat szövegtípust és benne az alakzatok használatát gondosan kiválasztott mai példák szemléltetik, és ez üdítő olvasmánnyá teszi a könyvnek ezt a részét (is). Ezután az alakzatok funkcióit tárgyalja különféle kommunikációs helyzetekben. Heinrich F. Plett nyomán (*Retorika és stilisztika*; magyarul 1988) e funkciókat takaros kis táblázatba is foglalja (56), ezt érdemesnek látszik itt is bemutatni:

Kommunikációs helyzet	Funkció
Hétköznapi kommunikáció	Tájékoztató
Retorikai kommunikáció	Meggyőzés
Poétikai (szépirodalmi)	Öncélú (autotelikus)

Az *öncélú* – negatív mellékértelme miatt – nem a legszerencsésebb megjelölés itt. A szépirodalmi szöveg alakzatainak, illetőleg bármely elemének, elemcsoportjának ugyanis nem öncélú, hanem önmagára irányuló, önmagára koncentrálódó funkciója van (ezt nevezte Roman Jakobson *poétikai funkciónak*). Egyébként ez a három funkció olykor nehezen választható el egymástól. Pethő József helyesen állapítja meg, hogy a tájékoztató, a meggyőző és az önmagára irányuló (poétikai) funkció a szöveg egészében általában egységként, összefonódva jelenik meg.

A II. rész (57–139) a tulajdonképpeni alakzatok szövegbeli funkcióit tárgyalja. Elsőként napjaink szónoki beszédeiben vizsgálja az alakzatok szerepét. Az elemzés anyagát a *Régi új retorika* könyvsorozatban „Az év beszéde” címmel közzétett beszédekből meríti. Az összesen tíz beszéd egyenkénti elemzése után az ezekből elvonható általános jellemzőket foglalja össze, a következőképpen: „[A] nagy közösségi, nemzeti ünnepi alkalmakból elmondott beszédekben viszonylag nagy számban, azaz tipikusan, hangsúlyosan és fontos funkcióban jelennek meg az alakzatok, viszont a többi beszédben [ti. a kisebb közönséghez szóló, bensőségebb jellegű beszédekben] már jóval kevesebb az alakzat, ezek szerepe a stílushatás, a szövegértelem szempontjából is jóval kisebb” (65).

A 2. fejezet az előreutalás alakzatait vizsgálja a szónoki beszédekben és a szépirodalomban. Az előreutalásnak két fajtáját különbözteti meg: az anticipációt és a devizát. Az utóbbi kapcsán a szerző hivatkozik 1993-as könyvemre, és ezt joggal teszi, minthogy Krúdy *Az útitárs* című kisregényének ott tárgyalt előreutalásai (mind a direkttek, mind az indirektek) tekinthetők devizának is.

A következő fejezet az alakzatoknak a szövegkoherencia megteremtésében játszott szerepét mutatja be Krúdy *N. N.*-jének példáján. A koherencia fogalmát a szövegösszetartó elemek egészét átfogó értelemben használja, beleértve tehát a stíluskohéziót is (78). A koherenciateremtő alakzatok közül háromnak a működését kísérő nyomon Krúdy kisregényében: az ellentétnek, az ismétlésnek és az iróniának. Ellentétben itt nem szintagmatagok, mondategységek vagy mondatok közötti ellentétet kell értenünk, hanem a nagy formát meghatározó, a szöveg egészét átszövő, szövegszintű ellentéteket. Ezek a következők: elvágyódás ↔ hazavágyódás (visszavágyódás); nagyváros ↔ vidék (a Nyírőség); szeretethiány ↔ igazi szeretet, szerelem; színlelés, hazugság ↔ őszinteség. Az anaforikus ismétlések annak az örökös ismétlődésnek a megfelelői, amely Krúdy világában az évszakok ritmusában és az emberi nemzedékek körforgásában nyilvánul meg. Az úgynevezett színanimikus halmozások – például „Ez az *álmos álmodozó, kódos, szeles, egyhangú* vidék nagyon alkalmas arra, hogy magányos embereket neveljen, akik *félig elvadulva, eldugaszolva, megecetesedve* éldegélik napjaikat” – ennek az örök ismétlődésnek az ikonikus kifejezői. Az *N. N.* alakzatainak elemzése az iróniával, Krúdy életszemléletének, látás- és írásmódjának egyik lényegi mozzanatával zárul. Pethő József egyetértőleg idézi Máraitól: „[Krúdy] mindenről és mindenkiről örökké parodisztikusan beszélt”. A szerző szerint ezáltal „ide-oda játék” alakul ki az ironikus és a nem ironikus látásmód között (pl. a *Hét szilvafa* Somodjának vagy az *N. N.* Szomjas urának a megítélésében).

Ehhez a fejtegetéshez jól illeszkedik a következő fejezet, amely Krúdy életművének egészében méri fel az irónia jelentőségét. Az irónia fogalmának értelmezésében a könyv írója Tátrai Szilárdot követi (vö. Tátrai Szilárd: *Az irónia alkalmazásának stílustörténeti vonatkozásaihoz*. 2007, továbbá két kéziratos munkaanyag 2006-ból és 2010-ből). A fejezet három nyelvi eszköz használatát vizsgálja az ironikus jelleg és stílushatás szempontjából: a hasonlatét, a halmozásét és a névadásét.

Ezek szerint a hasonlat is „tulajdonképpeni alakzat”, nem pedig nyelvi kép? A recenzensnek az a véleménye, hogy a hasonlat sokkal inkább nyelvi kép, mint alakzat, következésképp ennek a fejtegetésnek a III. részben lenne a helye. A könyv szerzője viszont fontosabbnak tartotta, hogy az íróniával foglalkozó fejezetek egymás mellé kerüljenek. Ez a szempont is méltánylandó. Egyébként ez is mutatja, hogy ironikus hatást nemcsak a „tulajdonképpeni” alakzatok kelthetnek, hanem a nyelvi képek is. Például kakofemikus – és ezáltal ironizáló – hatása van ennek a Krúdy-körülírásnak: „[A]z öreg polgárokat a kövek alá dugták”, vagyis ‘a templom kőpadlója alá temették’ (*Az útitárs*). Mindezt persze Pethő József is pontosan tudja, itt csak „a rend kedvéért”, az olvasó tájékoztatására említettem meg.

A II. rész 5. fejezete Krúdy utolsó korszakában, az óbudai években veszi szemügyre az alakzatok használatát, és ennek nyomán stílustörténeti, korszakolási következtetéseket levonására vállalkozik. Krúdy életművének korszakolása, akár stílus-, akár irodalomtörténeti szempontból, embert próbáló feladat (magam is próbálkoztam vele). Csak egy példa: Fráter Zoltán új könyvének indíttatására (*Hagyomány, hatás, iszony*. Holnap Kiadó, Budapest, 2012, 114–21) nemrégiben elővettem *A budai bakter* című novellát, 1903-ból (a szakirodalom szerint Krúdy „mikszáthos” korszakának kellős közepéről), és csodálkozva láttam, hogy az elbeszélés milyen határozott előképe a tíz évvel későbbi *A vörös postakocsi* IX. fejezete elejének (emlékeztetőül: „Rezeda úr Budán lakott, a várban, és éjszakánként, midőn hazafelé járt, gyakran találkozott régi királyokkal, amint a kőfalból kiléptek”).

Pethő az állandóság és a változás tüneteit kutatja az utolsó korszak domináns stílusjellemzőiben. Elsőként a nyelvi képek kitüntetett szerepét, a hasonlatok, metaforák, visszatérő képek korrelációját vizsgálja. Ezután a halmozás mint meghatározó mondatépítő alakzat, majd a jelen idő – múlt idő váltások és (újból!) az ironia tárgyalása következik. Ezek a fejtegetések is kerülhettek volna máshová a könyvben (pl. a III. részbe vagy a II. rész 4. fejezetébe), de helyeslem, hogy a szerző nem bontotta meg a fejezet alapjául szolgáló tanulmány egységét (ez egyébként korábban a Magyar Nyelvőrben jelent meg: *Nyr*: 2007: 63–75).

A 6. fejezet József Attila költészetében követi nyomon az adjekciós (hozzáadó, hozzátoldó) alakzatok alkalmazását. Ezekre az alakzatokra hoz példákat: geminatio, reduplicatio, epiploké, reddició, anafora, epifora, figura etymologica, annominatio, kiazmus (egy kissé zavaró a latin és a magyaros-fonetikus írásmód váltogatása, de ez a szakirodalomban másutt is előfordul). A halmozásnak több válfaját is megtalálja József Attilánál: mondatrész- és szószerkezet-halmozás, paralelizmus. Végül az alakzattársulások és az úgynevezett diszparát halmozások következnek. Ez utóbbiak fontos stílusjegyei a szépirodalmi modernségnek: használatukra már Király István felfigyelt Ady lírájában.

A 7. fejezet merőben más tájakra repíti a kötet olvasóját: ebben a reklámszövegek alakzatairól kapunk áttekintést. A szerző alapos reklámelméleti tájékozódás alapján (pl. Sas István reklámfilmrendező könyvének ismeretében) tíz alakzatfajta reklámbeli alkalmazását tárgyalja a szójátéktól a hiperboláig (túlzással), mindegyiket remek példákkal szemléltetve.

A III. rész, „A nyelvi képek a szövegben” (141–77) már címével is jelzi, hogy Pethő József – a korszerű stilisztika szemléletének megfelelően – a képeket a szöveg összefüggésében, a szövegértelem létrehozásának eszközeiként szemléli. A nyelvi kép meghatározását tőlem idézi: „olyan kijelentés vagy arra visszavezethető szókapcsolat, amely különböző valóságsíkokhoz tartozó és emiatt egymáshoz képest szemantikailag inhomogén nyelvi elemeket hoz egymással többé-kevésbé szoros szintaktikai összeköttetésbe” (143), de ezt kiegészíti a következőkkel: „és ezzel együtt újfajta jelentésszövege”. Ez már a kognitív felfogás, a funkcionális kognitív megközelítés hozadéka. A kiegészítéssel egyetértek, bár számomra az eddigi meghatározás alapján is nyilvánvaló volt, hogy az egymással szemantikailag inkompatibilis nyelvi elemek szoros (vagy kevésbé szoros) szintaktikai összekapcsolása következtében ezeknek az elemeknek a jelentése is módosul, pontosabban az addigi jelentések szintézisével új jelentés (kontextuális vagy aktuális jelentés) alakul ki.

A továbbiakban a kötet szerzője tömören ismerteti az újabb mind népszerűbbé váló úgynevezett blindingelméletet (ez magyarul lehetne ötvözés- vagy vegyítéselmélet, olykor a szerző is ezen a néven említi). Szemben a Lakoff és Turner nevéhez köthető, Pethő József szavaival „stabil és szisztematikus” (én azt írtam volna, hogy statikus) fogalmi metaforaelmélettel (helyesebben: fogalmimetafora-elmélettel, de nem szeretnék a mozgószabály túlajtójának látszani) a blindingelmélet a közlés folyamán kialakuló mentális terek kölcsönhatásaként, tehát dinamikus jelenségként modellel a metaforát. A szövegelemzésben, Krúdy híres Nyírség-leírásának elemzésében Pethő József

remekül hasznosítja ennek az elméletnek az eszköztárát. A szövegrészletet korábban én magam is elemeztem (ezt a szerző a rá egyébként is jellemző maximális korrektséggel jelzi is), ebben három motívummal számoltam: alkony, elmúlás, nyírségi táj. Pethő ezt most TÁJ és EMBER kettősségére redukálja (a kiskapitális betűtípus a fogalmi metaforát jelzi). Ebben az értelmezésben a táj mint komplex entitás: emberként létező, cselekvő állatok, növények, illetőleg természetiként létező emberek együttese jelenik meg (ábrával is szemléltetve a 149. oldalon). A mentális terek hasonló integrációját más, szintén a Nyírséghez kötődő Krúdy-szövegrészleteken is bemutatja a szerző (*Napraforgó, Kánaán könyve*).

A következő fejezet Móricz Zsigmond stílusában folytatja a nyelvi képek funkciójának és jelentésképző szerepének vizsgálatát. Külön alfejezetet szentel a stílus jelentőségének Móricznál. Ez azért fontos és helyes, mert Móricz prózájának ezt a vonatkozását korábban, épp Móricznak – többek között Krúdy rovására történő – túlértékelése idején teljesen elhanyagolták (kivéve Herczeg Gyula könyve és több alapos tanulmánya Móricz stílusáról). Pethő ebben a fejezetben az úgynevezett referenciális (tartalomközpontú) olvasattal a nyelviségből kiinduló megközelítést állítja szembe. A metafora és a szövegértelem kapcsolatának kifejtése után az *Égi madár* című elbeszélés nyelvi képeit fogja vallatóra, elsősorban magát a címadó metaforát, több vonatkozásban is: mint a címbe foglalt szövegutasítást (ez Török Gábor „olvasási utasítás”-ának újabb elnevezése lehet; egyik sem tökéletes megjelölés, mivelhogy itt nem utasításról, hanem befolyásolásról, sugallásról, az olvasónak a címet követő szövegre való ráhangolásáról van szó), mint toposzt, mint anticipációt, mint az életműben rendszeresen visszatérő motívumot.

A 3. fejezet a német és a magyar gazdasági nyelv fogalmi metaforáinak elemzése alapján azt állapítja meg, hogy a metaforák a gazdasági élet nyelvében is gyakoriak. Ezek a nyelvi képek közvetlenül is befolyásolják életünket, például munkahelyválasztáskor vagy egy szolgáltatás megrendelésekor. A szerző idézte példák jól szemléltetik, milyenek kívánja látni és láttatni magát az üzleti szféra:

A VÁLLALKOZÁS (VÁLLALAT, CÉG) CSALÁD
 A VÁLLALKOZÁS (VÁLLALAT, CÉG) CSAPAT
 A VÁLLALKOZÁS (VÁLLALAT, CÉG) ÓRAMŰ
 A VÁLLALKOZÁS (VÁLLALAT, CÉG) ÉLŐ ORGANIZMUS
 vagy
 AZ ÜZLETI ÉLET VERSENY
 vagy
 A VÁLLALKOZÁS HÁLÓZAT
 A VÁLLALKOZÁS KASZÁRNYA
 A VÁLLALKOZÁS KATEDRÁLIS
 A VÁLLALKOZÁS ZENEKAR

(az utóbbi példasor német példák fordítása, mint ezt a kaszárnyára való asszociálásból is sejtethetjük). A befejező rész 3. fejezete az idő metaforáival foglalkozik. Közismert jelenség, hogy az időbeli viszonyokat a nyelv (nemcsak a magyar nyelv, hanem általában az emberi nyelv) térbeli összefüggések által fejezi ki: *öt óra előtt, után, körül*, újabban *magasságában* is. A fejezet azt vázolja, hogyan írja le az idő konceptualizálódását a kognitív metaforakutatás, illetve hogyan jelenik meg ez a kérdés már a hagyományos stilisztikában (Zlinszky Aladár két munkájában) is. A tudománytörténeti áttekintést két magyar versnek, illetve versrészletnek az elemzése egészíti ki (Zrínyi Miklós: *Az idő szárnyon jár...*; Arany János: *Toldi*).

A kötetet rövid összegzés és kitekintés zárja (179). Pethő József ebben leszögezi, hogy a könyvében foglaltakat inkább problémafelvetésnek, mint megoldásnak szánja, és bízik abban, hogy munkája élenkítő hatást fog kifejteni a jelentés, az alakzat és a stílus összefüggéseivel foglalkozó diskurzusra.

A könyvet fogalomtár (180–3), bőséges irodalomjegyzék (184–96), a Krúdy-idézetek forrásainak jegyzéke (196) és tárgymutató (197–9) teszi teljessé.

Befejezésül még valamit a kötet külalakjáról, tipográfiájáról. A tördelésen, az anyag „tálalásán” látszik, hogy a szerző nemcsak kutató, hanem gyakorló (és gyakorlott) tanár is. Ezt mutatja a szöveg erős tagoltsága, a fejezetek viszonylagos rövidsége. Például az I. részben, amely aránylag a legnagyobb figyelmet követeli az olvasótól, átlagosan 1,6 oldal hosszúságú egy-egy fejezet. Szintén az

olvasói befogadás megkönnyítésére szolgál a kulcsmondatok és kulcsfogalmak kiemelése, az idézetek beszámozása, a hosszabb idézetek beljebb tördelése, a figyelemkeltő tipográfia (az álló, kurzív, félkövér, félkövér kurzív, kiskapitális betűtípusok váltogatása), a táblázatok és ábrák alkalmazása (részben a szakirodalomból átvéve, de önálló alkotásúak is). Látszik, hogy a szerző, mint említettük is, az elmúlt években több tankönyvet, jegyzetet, oktatási segédletet írt, és ez a gyakorlottsága lehetővé teszi, hogy ezt a kötetet ne csak a téma kutatói, szakértői forgathassák haszonnal, hanem a kérdéssel tanulmányi kötelezettségként foglalkozó egyetemisták, főiskolások, sőt – ha vannak még ilyenek – az érdeklődő laikusok is.

A mintaszerű nyomdai kivitelezésért dicséret illeti a HVG Press Kft.-t. És persze a szerzőt is, aki oly gondosan korrigált, hogy a majdnem 200 oldalnyi, sok idegen szót, nevet, szakkifejezést tartalmazó szövegben gyakorlatilag nem lehet sajtóhibára lelni. Egyet mégis megemlítek, pusztán azért, hogy a szerző láthassa, milyen figyelmesen olvastam a könyvét: a 70. oldalon a görög *πρόληψις* szóban *ψ* helyett sajtóhibaként *φ* olvasható.

Hét évvel ezelőtt ezzel a mondattal fejeztem be Pethő József első könyvéről, *A halmazalakzatáról* szóló recenziómat: „A szerzőtől további sikereket várhatunk, főként az alakzatkutatásban és a stilisztikai elemzésben” (*Nyir*: 2005: 254). A most ismertetett kötet arról tanúskodik, hogy ebben a várakozásomban nem kellett csalódnom.

Kemény Gábor

professzor

ME BTK

Magyar Nyelv-

és Irodalomtudományi Intézet